

EDITURA PARALELA 45



Redactare: Bianca Vișan
Tehnoredactare: Carmen Rădulescu
Design copertă & pregătire de tipar: Marius Badea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
NEACȘU, IOAN

Elaborarea lucrărilor de licență, disertație și gradul didactic I : ghid științific și metodologic / Ioan Neacșu, Loredana Manasia, Teodora Chicioreanu. - Ed. a 2-a. - Pitești : Paralela 45, 2020

Conține bibliografie. - Index
ISBN 978-973-47-3206-7

I. Manasia, Loredana
II. Chicioreanu, Teodora

001.8

**Ioan NEACȘU
Loredana MANASIA
Teodora CHICIOREANU**

**Elaborarea lucrărilor de
licență, disertație
și gradul didactic I**

Ghid științific și metodologic

Ediția a II-a

Editura Paralela 45



IOAN NEACȘU (n. 1945) este absolvent al Facultății de Filosofie, secția Pedagogie–Română, Universitatea din București; doctor în pedagogie, 1976. Carieră universitară: 1970-2016. Este prof. univ. emerit dr., Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Universitatea din București, și titularul cursurilor de Psihologia educației, Metode și tehnici de învățare, Managementul resurselor umane, Pedagogie socială, Managementul calității totale în educație, Teorii și practici ale învățării la adulți, Managementul proiectelor de cercetare. Membru în comitete editoriale, organisme și asociații profesionale; expert evaluator și formator. Autor, coautor sau coordonator a peste 45 de volume și peste 175 de studii și articole științifice. Dintre lucrările publicate: *Motivație și învățare* (1978); *Educație și acțiune* (1986); *Civilizație și conduită* (1987); *Metode și tehnici de învățare eficientă* (1990); *Instruire și învățare* (1999); *Prelegeri pedagogice*, colab. (2001); *Pregătirea psihopedagogică. Manual pentru definitivat și gradul didactic II*, coord. (2008); *Învățarea academică independentă. Ghid metodologic* (2006); *Introducere în psihologia educației și a dezvoltării* (2010), Premiul Academiei Române, 2012; *Pedagogie socială* (2010); *Psihopedagogia activităților psihomotrice*, colab. (2015); *Cercetarea în științele educației: ghid metodologic-operational. Aplicații* (2015). Este coordonator de doctorat în Științe ale Educației, membru al consiliului Școlii Doctorale de Psihologie și Științe ale Educației. În perioada 1990-2009 a îndeplinit diferite funcții manageriale importante. A urmat multiple stagii de formare, cercetare și perfecționare la prestigioase universități din străinătate.



LOREDANA MANASIA (n. 1986) este absolventă a Facultății de Psihologie și Științele Educației, în cadrul Universității din București; doctor în științe ale educației. Actualmente este asistent la Universitatea Politehnica din București, Departamentul pentru Formarea Cadrelor Didactice și Științe Socio-Umane, și cercetător postdoctoral la Institutul de Cercetări al Universității din București (ICUB). Susține cursuri și activități de seminar pentru disciplinele Introducere în pedagogie. Teoria și metodologia curriculumului, Teoria și metodologia instruirii, Teoria și metodologia evaluării. A contribuit la implementarea unor proiecte naționale de cercetare. A publicat peste 30 de studii și articole în reviste și lucrări naționale și internaționale, abordând aspecte tematice din câmpul psihologiei educației (metacogniție, pattern-uri de învățare, reflecție metacognitivă, învățare autonomă, rezolvarea de probleme) și al metodologiei cercetării.



TEODORA CHICIOREANU (n. 1974) este absolventă a Universității Politehnica din București, Facultatea de Automatică și Calculatoare, specializarea Calculatoare. Este doctor în domeniul științe ale educației la Universitatea din București. În perioada 2011-2012 participă la cursuri post-universitare în cadrul Universității Politehnica din București și al Universității din București. În prezent este conferențiar și susține cursuri și seminare de Didactica specialității, Metodologia cercetării, Instruire asistată de calculator, Utilizarea instrumentelor informatice (web 2.0), Multimedia în educație și Informatică pentru organizațiile educaționale. Activitatea profesională și de cercetare este concretizată în numeroase lucrări științifice (19 volume și capitole în cărți de specialitate în calitate de unic autor sau coautor; peste 25 de articole publicate în reviste indexate în baze de date internaționale și peste 30 de articole publicate în volume ale conferințelor internaționale și naționale). Dintre lucrările publicate, amintim: *Realitate augmentată pentru antreprenori* (2015); *WEB2.0 – Noi instrumente utile în activitatea didactică* (2014); *mLearning* (2014); *Didactica disciplinei Bazele electronicii digitale* (2013); *Didactica disciplinei Electrotehnică* (2013); *Didactica disciplinei Tehnologia informației și a comunicațiilor* (2013); *Proiectarea didactică* (2004); *Computerul în activitatea educațională dincolo de ora de curs* (2011).

CUPRINS

INVITAȚIE LA LECTURĂ INTELIGENTĂ	7
CAPITOLUL 1. DE LA IDEE LA PROIECT VIA PLANIFICAREA ACTIVITĂȚII DE CERCETARE	11
A. Stabilirea scopului și obiectivelor lucrării.....	11
B. Planificarea etapelor de elaborare a lucrării.....	12
C. Valorile tematice în cercetarea și proiectarea lucrărilor.....	14
D. Cercetarea bibliografică. Selecția, analiza și organizarea resurselor informaționale.....	19
E. Rolurile, misiunile și responsabilitățile cadrului didactic coordonator.....	42
F. Responsabilitățile candidatului.....	43
CAPITOLUL 2. CERCETAREA ȘTIINȚIFICĂ – REPERE TEORETICE ȘI APLICATIVE	45
A. Validitate și fidelitate – concepte și vectori în construcția cercetării.....	45
B. Variabile, ipoteze și control.....	54
C. Strategii de cercetare.....	69
D. Populație, eșantionare și eșantion.....	78
E. Metode, tehnici și instrumente de colectare a datelor.....	82
F. De la metodă la date – procesul de colectare.....	93
G. Prelucrarea și analiza datelor.....	98
H. Aspecte privind managementul proiectelor de cercetare.....	115
CAPITOLUL 3. REPERE ÎN ELABORAREA, REDACTAREA ȘI PREZENTAREA LUCRĂRILOR	121
A. Elaborarea manuscrisului.....	121
B. Redactarea textului științific.....	137
C. Prezentarea lucrării.....	166
D. Evaluarea – criterii, recomandări, practici.....	172
CAPITOLUL 4. ETICĂ ÎN CERCETARE. FRAUDA ȘTIINȚIFICĂ	181
A. Norme etice în colectarea și publicarea rezultatelor cercetării.....	181
B. Acuratețea datelor.....	182
C. Autorul și respectarea drepturilor participanților la cercetare.....	183
D. Protejarea dreptului de proprietate intelectuală.....	185
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	195
INDEX DE SUBIECTE	203
ANEXE	205
Anexa 1: Aplicații pentru citirea codurilor QR.....	205

INVITAȚIE LA LECTURĂ INTELIGENTĂ

Ghidul metodologic pe care îl punem la dispoziția studenților din anii terminali ai studiilor de licență și master, precum și a profesorilor care se află în situația de a participa la obținerea gradului didactic I în învățământ este expresia sintetică a valorizării acumulării experiențiale în domeniul de referință al celor trei autori, precum și a fundamentelor prezente în lucrările de bază ale domeniului – a se vedea recomandările de lectură și bibliografia finală. Esențial, Ghidul devine astfel un model interactiv de stimulare și orientare a structurilor mentale, imaginative, motivaționale și acțional-facilitatoare, utile participării actorilor sus-menționați la finalizarea studiilor de licență, de masterat sau a premiselor necesare promovării cu succes la colocviul de admitere pentru gradul didactic I în învățământ, de derulare a activității laborioase și de durată a elaborării lucrării propriu-zise.

Substanța scopurilor prezentei lucrări este aceea de a asigura candidaților menționați o bună și semnificativă cultură metodologică specifică cercetării științifice, materializată în acțiunea de identificare a problemei de cercetare, de a proiecta un anumit tip real de investigare, de a o realiza și prezenta public, atingând un standard ce permite o reușită certă.

Lucrarea de față reprezintă un instrument științific relativ nou, sintetic și în mare parte original, complex, util și utilizabil în procesele de proiectare, elaborare, tehnoredactare și prezentare publică a lucrărilor de diplomă/licență, a disertațiilor de masterat, respectiv a lucrării de obținere a gradului didactic I în învățământ.

Ghidul are drept scop declarat să-i orienteze și să-i ajute pe actorii reali, aspiranți la o bună cercetare, la înțelegerea fundamentelor conceptual-teoretice, la pătrunderea și/sau formarea unor bune practici investigative și de pregătire a lucrării de licență, de master și pentru susținerea gradului didactic I.

Ghidul are asociată și o altă misiune, anume aceea de a crea un minim consens în concepția, mentalul stimulat și ordonator și conduita cadrelor didactice coordonatoare, vizând aplicarea unor criterii relativ unitare de evaluare a calității lucrărilor de finalizare a studiilor de licență, de masterat și pentru valorificarea experienței profesionale încorporate în ceea ce numim obținerea gradului didactic I în învățământul preuniversitar.

O altă țintă explicită a Ghidului constă și în a conceptualiza valorile și normele ce dirijează suita proceselor premergătoare finalizării lucrărilor de licență, de disertație sau de gradul I, de a crea premisele epistemologice necesare respectării recomandărilor care induc un grad crescut de reflecție și responsabilitate la nivelul fiecărui

student sau profesor. Cu unele necesare particularizări și adaptări, informațiile din acest Ghid pot fi utilizate și de actorii care lucrează/studiază în diferite facultăți, sau, de ce nu, chiar de unii candidați aflați în stagiul de pregătire pentru doctorantură.

Examinând informațiile oferite în Ghid, vom constata că ele pot constitui ceea ce experții domeniului informare documentară modernă (Soderlund, 1990; Revelli, 2000; Stan, 2005 ș.a.) numesc formarea *inteligenței competitive*.

Ghidul metodologic oferă o adecvată perspectivă metodologică, teoretică și pragmatică, cu sens, asupra unor posibile răspunsuri/soluții la întrebări pe care ni le adresează frecvent studenții, masteranzi ai facultății noastre sau profesori cu care venim în contact la cursurile de formare.

Lectura inteligentă a acestui Ghid ne-a preocupat în mod special, rațiune pentru care am gândit că studiul personalizat al acestuia poate fi conceput și realizat într-un format de design operațional și estetic ca formă. Ideile devin astfel mai vizibile prin nuanțările grafice în peisajul bogat în determinări. Consecința: introducerea și utilizarea de titluri explicite, însoțite de semne grafice, literale, de casete, imagini simbol și coduri de citire rapidă. Efectul: crește puterea persuasivă a textului, inspirăm mai mult cititorul, îi stimulăm imaginația, oferim armonie și diversitate interioară stilului, alertăm și orientăm mersul lecturii, memoria și atenția, deopotrivă. Referitor la unele dintre *renunțările* pe care autorii ghidului le-au asumat, deși ele au fost recomandate în conținutul proiectului, exprimăm opinia conform căreia doar volumul echilibrat de pagini a influențat decizia de a nu le introduce în conținutul textului. Astfel menționăm: indicele de autori, lista de sigle și abrevieri prezente în text; lista de tabele și figuri. Toate sunt necesare și utile pentru imaginea operațională de ansamblu, pentru evaluarea completitudinii prezentului Ghid.

Sperăm că feedbackul și veștile bune pe care le vom primi de la dvs. ne vor ajuta să continuăm eforturile creative de completare și dezvoltare, în acest spațiu și timp formativ.

În finalul invitației ce deschide acest ghid, vom fi de acord cu trei dintre afirmațiile lui Umberto Eco, unul dintre cei mai cunoscuți experți, teoretician și pragmatician creativ al domeniului tezelor de licență, masterat și doctorat.

Prima vizează relația studentului cu coordonatorul lucrării: „teza de licență [...] poate fi trăită ca o partidă în doi: autorul vostru nu vrea să vă încredințeze taina sa, trebuie să-l înconjurați, să-l interogați cu delicatețe, să-l faceți să spună ce nu voia să spună, dar ar fi trebuit să spună. Câteodată [...] este ca un joc: aveți toate piesele, e vorba de a le face să meargă la locul lor” (Eco, 2000, p. 200).

Este limpede că experiența acumulată de autori va permite candidatului în cauză să câștige timp, să devină un actor mai aproape de ideea satisfacerii criteriului/standardului de eficacitate a cercetării sale.

A. STABILIREA SCOPULUI ȘI OBIECTIVELOR LUCRĂRII

Din perspectivă științifică, scopul unei lucrări științifice realizate la finalizarea unui ciclu de studii este investigarea evaluativ-critică a unei realități sociale, economice, tehnice, prin utilizarea unor metode științifice adecvate.

În proiectarea lucrării de absolvire, absolventul va debuta prin focalizarea ariei de finalități pe care dorește să le atingă în elaborarea lucrării. Pentru creșterea relevanței practice, recomandăm formularea și organizarea finalităților pe axe și niveluri optime de generalitate.

Prin parcurgerea etapei de stabilire atentă a obiectivelor lucrării, studentul va răspunde întrebării: Ce îmi propun să realizez prin elaborarea lucrării?

Stabilirea scopului are rolul să susțină candidatul în delimitarea unei anume arii tematice, care va fi rafinată pe parcursul selecției, organizării și analizei resurselor bibliografice.



EXEMPLU

În contextul unei cercetări care focalizează ideea optimizării problematicii asistenței la clasă (efectuată de către directorul instituției de învățământ sau inspectorul de specialitate), scopul – ca finalitate de rang general – poate fi astfel formulat:

Scopul acestei cercetări constă în a propune abordări cu rol ameliorativ și de restructurare a practicilor de asistență la clasă în învățământul primar, prin valorificarea unor elemente de teoria și practica managementului calității.

Prin derivare, pot fi stabilite următoarele *obiective*:

- O1. Realizarea unei analize descriptive a problematicii managementului educațional, cu focalizare pe segmentul învățământ primar;
- O2. Investigarea opiniei managerilor educaționali asupra rolului și funcțiilor asistenței eficiente la activitățile didactice în contextul învățământului primar;
- O3. Investigarea opiniei cadrelor didactice asupra rolului și funcțiilor asistenței observative și transformative la activitățile didactice;
- O4. Realizarea unei analize comparative în raport cu opiniile actorilor-pereche (manageri educaționali și cadre didactice) cu privire la asistența la clasă;
- O5. Elaborarea unui set de instrumente care să potențeze calitativ practica asistenței la clasă.

B. PLANIFICAREA ETAPELOR DE ELABORARE A LUCRĂRII

Planificarea cercetării constituie o fază esențială în realizarea oricărei cercetări (abordări descriptive, explorativ-investigative practice). Rolul planificării este acela de a contribui la reducerea riscurilor care pot apărea și împiedica cercetătorul să deruleze cu succes cercetarea empirică sau teoretico-metodologică, valorică, descriptivă, narativă, explicativă. Activitățile întreprinse în această fază vizează: stabilirea scopului și a obiectivelor proiectului; definirea cu claritate a activităților; descrierea secvențelor de derulare concretă a lor; identificarea resurselor și a costurilor necesare; dezvoltarea unui grafic de alocare a timpului disponibil; stabilirea ipotezelor de lucru ș.a.

Etapele derulării unei cercetări științifice cunosc variații minore în raport cu domeniul în care se desfășoară cercetarea.

Un *prim jalon* de la care pornește cercetarea este reprezentat de *nevoile sociale cu tematică educațională, economică* ș.a., identificate prin cunoașterea și analiza unor date secundare, relevate de documente și care conduc, prin operații de selecție și restructurare, la focalizarea/identificarea problemei de cercetare (vezi Figura 1).

Pentru majoritatea tinerilor cercetători, analiza unor fenomene, procese sau conduite este relaționată cu formularea unor întrebări generale.

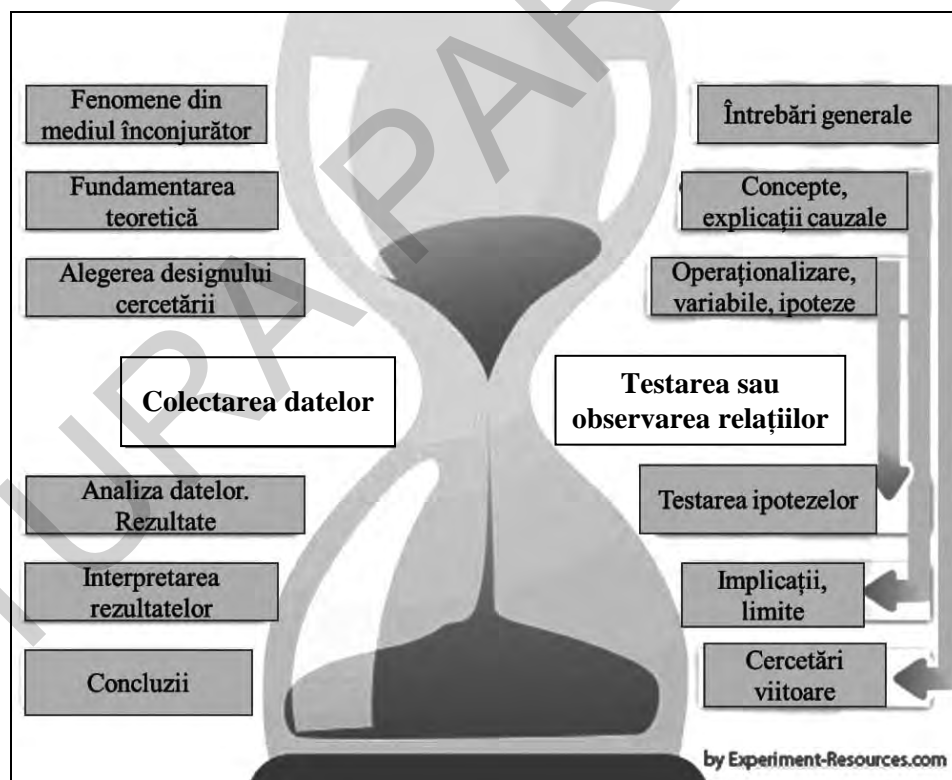


Figura 1. Etape în derularea unei cercetări științifice

Această întrebare inițială poate avea un caracter vag, care se rafinează și se modifică prin intermediul cercetării bibliografice și al fundamentării teoretice.

Prin operații de selecție și restructurare, întrebarea generală conduce la restrângerea ariei de interes în cercetare. Acestui demers îi este asociată formularea unei *probleme de cercetare*.



TEMĂ DE REFLECȚIE

Reflecțați la cercetarea pe care vă propuneți să o elaborați. Care sunt întrebările generale de la care pornește demersul dumneavoastră investigativ?

Selectarea și definirea problemei de cercetare reprezintă o etapă de interes major în ansamblul demersului de cercetare și pentru finalizarea cu succes a acestuia. Pentru selectarea adecvată a problemei de cercetare, vom aborda, ca prim pas, conturarea unei arii problematice mai largi, care să ne permită ulterior îngustarea perspectivei și focalizarea acesteia.

De exemplu, una dintre nevoile majore ale sistemului de învățământ este aceea de a-i motiva pe elevi să învețe. Pentru a formula problema de cercetare, vom identifica posibili factori care îi motivează sau îi demotivează pe elevi să învețe mai bine. Nu ne va interesa însă să investigăm relația dintre toți acești factori și motivația pentru învățare a elevilor (ar necesita prea mult timp și prea multe resurse). Presupunem că ne oprim atenția asupra relației dintre notă și motivația elevilor pentru a învăța. Problema de cercetare poate fi formulată astfel: *Această cercetare își propune să investigheze în ce măsură sistemul de acordare a notelor, propriu fiecărui profesor, influențează motivația pentru învățare a elevilor din gimnaziu.*

Definirea problemei de cercetare include, de regulă, variabilele de interes pentru cercetător (nota școlară și motivația pentru învățare, în exemplul de mai sus) și relațiile posibile dintre aceste variabile (nota școlară crește, scade sau nu influențează motivația pentru învățare), care urmează să fie investigate. De asemenea, tipul de subiecți implicați în cercetare trebuie să reiasă din definirea sintetică a problemei (profesori și elevi de gimnaziu).

După conturarea problemei de cercetare, provocarea apare în formularea unor *obiective care să ghideze demersul investigativ*.

Stabilirea obiectivelor cercetării își propune găsirea de răspunsuri la întrebările: „De ce se realizează cercetarea?”, „Ce își propune cercetarea?”, respectiv formularea operațională, clară și fără echivoc a finalităților urmărite. Este necesar să se formuleze obiective realiste, care pot fi atinse (Bocoș, 2010), ținându-se cont de limite de timp, buget, resurse umane și operaționale.

Formularea problemei de cercetare și stabilirea unor obiective realiste reprezintă etape de rafinare inițială a parcursului cercetării, care presupun un demers de la general la particular, de tip „pâlnie”.

Etapele de rafinare intermediară constau în definirea variabilelor și a potențialelor relații dintre acestea (ipotezele de cercetare), precum și opțiunea pentru o anumită strategie (design) de cercetare.

Definirea variabilelor unei cercetări este o etapă premergătoare și fundamentală ca importanță în definirea *ipotezelor*. Ipoteza de cercetare specifică relația dintre două

sau mai multe variabile cu scopul testării acestora prin aplicarea unui set de metode și tehnici de măsurare.

Strategia sau designul cercetării specifică modul concret în care vor fi combinate obiectivele, variabilele cercetării, ipotezele și elementele de metodologie. Opțiunea pentru un anumit design al cercetării este succedată de realizarea *cercetării de teren (colectarea datelor)*. *Colectarea datelor* este urmată de *analiza și interpretarea acestora*, formulându-se *concluzii* cu privire la validitatea ipotezelor lansate.

În cuprinsul acestei lucrări, vom alocă spațiu detalierii fiecărei etape de realizare a unei cercetări științifice.

C. VALORILE TEMATICE ÎN CERCETAREA ȘI PROIECTAREA LUCRĂRILOR

În proiectarea lucrărilor de licență, disertație și obținerea gradului didactic I, un demers util vizează alegerea și documentarea asupra unui model științific de colectare, prelucrare, analiză și interpretare a datelor cu privire la fenomenul educațional care prezintă interes pentru candidat.

Din literatura de specialitate (Mauch & Birch, pp. 116-122; Neacșu, 2010 ș.a.), reținem ca prioritare și cu valori funcționale în spațiul educațional următoarele forme/tipuri de cercetare, prezentate sintetic în Tabelul 1.

Tabelul 1. Tipuri/forme/opțiuni metodologice în cercetarea științifică

Tipuri de cercetări	
<ul style="list-style-type: none">• Cercetare analitică• Cercetare calitativă• Cercetare cantitativă• Cercetare experimentală• Cercetare cvasiexperimentală• Studiul de caz• Cercetare comparativă• Cercetare narativă• Cercetare semiologică a discursului• Cercetare de opinii, comportamente și credințe• Cercetare teoretică de analiză a tendințelor• Cercetare interpretativă• Cercetare istorică	<ul style="list-style-type: none">• Cercetare corelațional-predictivă• Cercetare proiectiv-demonstrativă• Cercetare evaluativă• Cercetare de dezvoltare• Cercetare experimentală• Cercetare explorativă• Cercetare istoric-evolutivă• Cercetare etnografică• Cercetare metaanalitică• Cercetare de statusuri• Cercetare critică• Cercetare modelatoare• Cercetare acțiune ș.a.

Opțiunea candidatului pentru un tip de cercetare este în relație și cu natura tematicii de interes. Este importantă alegerea unui set metodologic care să permită o investigare fidelă a realității educaționale pe care o vizează lucrarea. Pe de altă parte, modul de organizare a informației și structura lucrării sunt influențate de tipul de cercetare ales, precum și de orientarea metodei instrumental-compozițională a studiului (vezi Pierron & Pierron, 1999, Șerbănescu, 2007 ș.a.).